

A Szegedi Nagyárvíz

Városunk múltjában örökéletű korszakhatár.

A Tisza – Szeged édes szülő anyja – számtalan településgyermek sorával egyetemben, sokáig munkálkodott a város világrarévészelésén, kubikolt fölcöpörítésében, kertészkedett virágbaborításán.

Ókegyelmessége szerethette teremtményeit, hiszen partjaira csábította a kétlábra emelkedett embert, az ősködök idejétől kezdve halával, madarával, innivalóval traktálta, tüzelővel tákolta, vízkarjaival, kiöntéseivel óvón védelmezte, vízpántlikájával országotul szolgálta. A várost, léte során mint a saját teremtményét, gyakran meglátogatta. Évente valahányszor, zöldár megcsordulása idején. Ilyenkor hatalmas ereje feszegette, nem fért mederágyában, szabályozatlan birodalmában az Alföldre érkezve, a mi tájunkon 10–15 kilométerekre elkóborolt a sodorvonalától két oldalra.

A szőregi Templomdomb az ő remeke; a másik oldalon, az egykori Öthalmok (az újjáépítéskor behordták a város alá) magasulatai az ő cipekedésének a tanúbizonyságai voltak. A híres-nevezetes 125 éves, úgynevezett nagyárvízi katasztrófa bekövetkeztéig a följegyzések szerint legalább százszor bejött, benézett, beosont, besétált, betört a városba. Ilyenkor megvette az árendát. Figyelmeztető nyomokat, legtöbbször kárt, pusztulást, vést hagyott maga után. Nem ritkán súlyos epidémiák (pestis, kolera) követték útját, a megfertőzött ivóvizek okán. A szegedi kedély gyászbaborult, könnyek között ugyan, azt emlegette, hogy Tisza a kedves rokonozásáért nemritkán az életüket vette. A XVIII. századi pestisben a lakosság egyharmada meghalt. A szegedi ismerte, félte és szerette a Tiszát.

A mostani 125 éves emlékezőskor tudjuk, hogy az „Öreg” akkor sem épp váratlan vendégként, vagy éppen orvvul teremtményére törő ellenségként érkezett március 12-re virradórag a városba.

1876-ban már nagyon nekigyűrűközött, hogy tervét beteljesítve szőröstől-bőröstől elnyelje a várost. Talán megunta tunyaságát, kényelmes elterpeszkedését, számtalan nyáron bűzhödő csöpörkéit, kiöntéseit, girbe-gurba utcáit, nád- és faszindelyes házfüdeleit, talán túl jól, erőfeszítések nélkül ment a lakosok sora. A mondott év (1876) lehet, hogy főpróbája volt a három évvel később bekövetkezett katasztrófának.

Akkor megfógták a Tiszát. A lakosok tízezrei, asszonyok úgy, mint a férfiak, katonák, diákok a percsorai, macskási (Sándorfalva magasságában) gátakon nyüzsögtek, a töltésmagasításhoz, a töltésmagasításhoz, a gyengébb nem szakajítókosárban hordta föl a földet. Akkor megadta a magát a Tisza. Kezdődhetett az országos ipari és mezőgazdasági kiállítás, Erkel vezényelte dalnokversennyel egybefűzve. A lakosság a győzelem tudatában, örömmámorban ünnepelt az országos rendezvényen. De ezalatt erőt gyűjtött a Tisza.

1879-ben aztán se irgalom, se kegyelem! Ugyan tapintatból már az előző év végén figyelmeztető mozdulatokat tett. Magas víztömegei alig értek az akkor már létező hevenye gátak között. A hatóságok minden idegszálukat ügyelték folyó rezzeneteit. A hó és eső csaknem szakadatlan zuhogott a Tisza vízgyűjtő területén.

Az árvízveszélyre tekintettel Taschler rendőrkapitány a vigalmakra is zárlatot rendelt. Bálakat tilalmazott, a kocsmabéli muzsikaszóra is lakatot parancsolt. A lakosokat, asszonynépet, öregeket, gyermekeket dobász útján, újságokon keresztül, falragaszok révén biztatták, hogy hagyják el a várost a várható vész idejére. Ingyenes vonatok, személyhajók, lovaskocsi-karavánok indultak a szélrózsa minden irányába. Pulcz tábornok temesvári műszaki ezredével, vaspontonjaival készenlében állomásozott a városban. A sors ideparancsolta az egy éves Szegedi Napló szerkesztőségébe Mikszáth Kálmánt, aki révén színes, mindenre kiterjedő szép, hiteles tudósításokat olvashatunk ma is a katasztrófáról.

Tápét már március 11-én birtokba vette a víz. Katonai vaspontonokon Mikszáth bejárta a falut. Legtöbbször a gátakon húzták meg magukat. Gyékény-kulibákat rögtönöztek, azok szélárnyékában főztek, fonták a gyékényt sokan, mert valamiből akkor is élniök kellett. (A Dömötör templom, az Aranyoroszlán vendéglő táján, az árvíz első napján szárazulatok maradtak. Az élelmes szegedi fókák a kelő nappal már itt ültek, gyufát, gyertyát, dohányt, szalonnát, zsírt, pálinkát, bort árultak.)

Dorozsmát is elárasztotta a víz. Azok mindig fasében voltak régi sérelmeik révén a várossal. Egy csúfolódó legenda szerint a templomukat is azért rakták farral Szegednek, ha kinéznek a toronyablakon, ne a nekik örökkön előzető, jogaikban, legelőhasználatukban őket háborgató csúnya várost lássák. Mikor a szegediek csónakjai helyzetfölmérés céljából a falu határában megjelentek, a dorozsmaiak golyóspuskával lövődöztek a hatáság embereire, mert az volt a tévhitük, hogy Szeged rájuk eresztette az áradást, hogy így az ő bőrük árán szabaduljon a veszedelemtől.

Igen ám, de a következő nap éjszakáján, éjjél után két óraker az öreg Szegedi Híradó (1849 től létezett) *Az ár betört...* kezdetű tudósítást adott közre Nagy Sándor szerkesztő tollából, amit a nyomdászok kötözködésig érő vízben állva egy lapon, kézi hajtású gépen sokszorosítottak, s közöltek azokkal, akik még léteztek:

Az ár betört!

1879 március 12., éjjél után 2 óra!

Szeged város haldoklásának kezdete. 24 óra múlva halott, volt, nincs többé!

A Gondviselés elpártolt tőlünk s nem akarta palástolni az emberek bűnét.

Szegény, szegény szülővárosom! Magyarország második városa!

A koldús sirat, aki szerkesztő volt. S vele sirat téged, s magát hetvenezer koldús magyar!

De megsírat még Magyarország is, amikor bajaiban érezni fogja, hogy nem vagy többé!

Kongj városháza öreg harangja!

Hírdesd Szeged népének hogy szülővárosa végórája elérkezett.

Mikszáth a Zsótér-palota első emeleti ablakából neszelte, hogy Rókus felől, siralmas állatbögésektől kísérve, magas hullámerejével, három gáton áttörve a város házait, gyárépületeit faldosta föl az ár. A házfödelek szétszakadozásának gerendái csikorogtak, emberek jajveszékeltek, segítségért kiáltoztak a kísérteties fényben. A Pálffy-féle gyufagyár lángra gyulladt, és égett a Foreigni féle szalámigyár készárú raktára fáklyaként égett, amíg a víz ki nem oltotta a lángokat.

A belvárost elérve a több méter magas árhullám a sárházakat, mint a szaloncokrot a víz, úgy szétolvasztotta. Leginkább csak a házfödelek, földélszékek libegtek a vizek fölött. Meg a rókuszi zongorarakár készítményei a hömpölygés sodrában, bútorraktárak készítményei, sublók, sifonok, tulipántos ládák, koporsó raktárak öröklakásai siettek a vár előtti hajóállomás partszakaszán át a rohanó Tiszának. Szemtanuk szava szerint fölrvavalozott halottat is vitt nyitott, kiszurkozott fenekű koporsóban a víz, és Jókai helyszínén gyűjtött ismereteiben bölcsős pólyást is csáklýztak ki az áradásból, Szegedi Gergely nevet adtak neki, mert a szülők sohasem kerültek elő. A vár teteje katonai sátrakkal teli. Szurkos fáklyák küzködtek a havasesővel támadó viharos szelekkel. A sátrakban katonarvosi segélynyújtók tüsténtkedtek.

Mikszáth a Fekete sas utcabeli jajveszékelő, örömház tündéreit, Pulcz tábornok műszaki katonáival pontonokra szedve mentette. Az író, frissen elvált magános, szabad ember volt épp akkor, ismerte a test rabszolgáit. A dülöfélben lévő ház ablakaiból kihúztak 11 papnőt. Mikszáth bement a félig dőlt ház első emeletén a 12. hölgyet keresni, aki éppenségesen áldozott a Vénus oltárán. A költő megvárta a ceremónia végét, félhangon megjegyyezve, hogy *a szerelem mindig is erősebb volt és maradt a halálnál!* Kihozta, gavallérosan a 12.-et. Vitte a Dömötör templon kórusára őket, ahol már tömegével szorongtak a menekültek. A riadalomban terhes anyák több újszülöttnak adtak életet a szent hajlék oltalmában.

A katasztrófa részleteiről könyvtárnyi irodalom a birtokunkban. Az akkori város 7000 házából csak 300 maradt lábban, amelyek téglából épültek. Három templom, a mostani központi egyetem, némely malmok, és a királyi vár lapos teteje jelentettek menedéket a kiöntötteknek.

Csaknem hetvenezer ember maradt hajléktalan. A világ éppen elég eseménytelenül szedte a levegőt. A katasztrófa óriási visszhangra lelt. Küldték is a segélyt jelentő pénzcsekéket, eszközöket, élelmiszereket az északi sarktól a déliig sokfelől.

A király ötödnapra itt volt a városban, pontonon járta be a házfödelek mutatta útvonalakat. Érkeztére a népek, akik itt maradtak a *tűzhelyeik körül*, kiálltak tutajokra, házfödelekre, fákra kapaszkodva, bámulva a királyt, aki kicsi borszüttyökben néhány aranyakat osztogatott. Az

iparos fölsőváros egykori utcavonulatán ment a ponton. Egy összetakolt szálfalápon hatalmas termetű bőrkötényes férfi állt családja, utcabelilejei társaságában. A neki nyújtott királyi kéz után, a borszütyő után nem kapkodott. Meg sem mozdult. A király értetlenül kérdezte kíséretét.

Akkor megszólalt a bőrkötényes kovácsmester: - *Felség, semmink sem maradt a rajtunk valón kívülről, de koldúsok nem vagyunk! Segítünk mi magunkon, ha szerszámot vehetünk a kezünkbe. A mi műhelyünk 4 méter mélyen eltemetve a víz alatt!* A korabeli újságok szerint a kovács panaszának volt foganatja. Két hét múltán vonatszerelvénynyi finom osztrák kéziszerszám érkezett. 12 alapszakma hasznára való.

Egy helyütt, a libegő fődélszékéből, haragos kutyaugatás fogadta a ponton utasait, Tisza Lajos, a későbbi szegedi kormánybiztos, megjegyezte a kutyaugatásnak:

- De haragos a kutya, szomszéd.
- Haragos az, mióta rágott hússal él.
- Aztán ki rágja meg neki?
- Hát ő maga.

Kocsmákat nem kellett tiltani. Nagyrészüket a víz alatt. Borital azonban, melegítőnek, vigasztalónak is kéznél. Szatymazról Öttömösről, Mérgesről, honnan. Éltek vele.

A Rendező pályaudvar némely mellékvágányán marhavagonokban működött a postahivatal, a távíroda, meg az alsóvárosi plébánia, éjjel, nappal szolgálva a hívek százféle bajaiból a kivezetendőket. Kereszteltek, temettek, vigasztaltak. A ferencesek templomában az énekes halmak titulált békák koncerteztek a szent oltárok előtt.

A partoldal szárazulatán, amikor a napi látogatása után estére kelvén szalonkocsijába tért a király, tán tőle, magától, vagy Mikszáthtól fogalmazott jövőjölés hangzott el: *Szeged szebb lesz, mint volt!*

Hanem a vágányok közötti téreken emberek tanyáztak. A hirtelen született szegedi-keserves nótájuk a király füleig is eljuthatott volna. De vele már a vasúti hídon dübörgött a vonat.

*Volt énnéköm édesanyám, de már nincs,
Mert elvitte a szögedi nagyárvíz,
Harmadnapja, hogy mindenütt halászom,
Nagy a bánat, könnyeimtől nem látom.*

Esős évek sora járta a Kárpát medencét. A mindent elsöprő áradás nem akart kimenni a város területéről, mert mindig új utánpótlást kapott.

Akkor Lechner Lajos mérnök szádfalakkal, pallódeszkákkal körülkerítette a várost – ami kitett 20 kilométernyi palincskerítést – és a belsejéből kétszáz gőzszivattyúval tessékeltette kifelé a betanyázott vizeket.

Nyár volt, s ezek következtében száraz lábbal lehetett járni az utcák némelyikén. A víz emberi életáldozatok nélkül nem lehetett meg. A királynak 100 halottonál is kevesebbet vallottak be a város despotái – csupa tapintatból. A szakemberek és Kreiminger prépost vitatta, csekélylette a számat. Gyászos időszaka a városnak. Azért a nap akkor is 2000 órán át sütötte évi átlagban a szegedit. Kedélye lüktetését az újságírók sírirat-faragványai tanúsítják:

*Ezen fejfa alatt nyugszik
Nagykalapú Vendel,
Akit 1879-ben az árvíz nyelt el.
Nem futhatott messze,
Mert éppen részeg volt,
Amíg meg nem holt, hát
A vízben lubickolt.*

*Vízbe hót Novotnyi,
Nem köllött mosdatnyi.*

*Ki megáll itt, lássa:
Itt fekszik Kása,
S hogy az árnak fejfájáig
Vót a magassága.*

*Itt nyugszik Nagy Füle,
Ki vízben elüle, bor folyt ki belüle.*